

Соц

Един приятен къснолетен следобед дядо Митко отиде на риболов на осъмското ждрело и взе, че хвана соц.

Така започна всичко, банално и скучно, точно както започват всички причудливи истории. Било към края на 44-та, малко преди голямата война да свърши, а дядо Митко – по природа заклет пацифист, макар и да нямал понятие от купешки термини като този – ходил всяка вечер на реката и ловял риба за успокоение. Сутринта пътувал с каручката час и половина до близкото село Дойренци, където имал нива и бостан, свършвал си работата почтено, пийвал една голяма гроздова, домошарка, от лозето на съседа, и се връщал в града тъкмо за привечерния си риболов. Крякането на жабите и свиренето на щурците го карало да се пренася в светове, където няма войни, немотия и глад, а всички са равни и щастливи. Така, с притворени очи и усмихнато лице, стоял часове наред, докато слънцето съвсем не се скрие зад скалите насреща, въдицата се полюшвала едва забележимо от лекия ветреца, но рядко рипвала под напора на някоя нещастна рибка, подлъгала се да захапне парчето твърд заводски хляб, забито на куката. Дядо Митко бил

свикнал със символичния улов, но и не придирият за повече – както вече споменахме, риболовът му бил нещо като хоби, макар той и тая дума да не знаел, а за трапезата все се намирало по нещо, въпреки военното положение и икономическата катастрофа, налегнала страната.

Тази съдбоносна вечер на дядо Митко съвсем не му вървяло в улова и почти до мръкване не успял да хване нищо. И тъкмо се канел да си събира такъмите и да се прибира при бабата, когато реката се оживила, залюляла бистрите си води като кръшна снага на мома наред мегдана и тетивата на въдицата се опънала. „Опънала“ е твърде силна дума за реалното действие, което тетивата извършила, но на дядо Митко му се сторило, че най-малко кит се е закачил на кукичката, вероятно заради внезапната промяна в самия край на една от най-безплодните, ако не най-безплодната риболовна вечер. Скокнал веднага като десетгодишен, хванал въдицата и занавивал макарата като бесен. Блясък се появил в очите му, който, ако можел да се впрегне в електроцентраля, щял да захрани поне три кокошарника плюс средна по големина скаричка, на която се събират до шест пилешки пържоли. Разбира се, и електрическата скаричка тогава била нещо, което за дядо Митко съществувало само в непрогледното далечно бъдеще и в брътвежите на прогресивния му съсед, които той трудно разбирал и връзвал с реалността. Един вид – не съществувала.

Ще си я опечем с бабата на въглища и ще си я хапнем с лимонче и копър, облизвал вече изпърхнали от старостта устни дядо Митко, когато тетивата рязко изскочила от водата, освободила въдицата от хватката на реката и старецът политнал главоломно назад, неочаквал толкова слаба съпротива от рибата, и тупнал шумно и нелепо на

земята. Когато се изправил отново и се поотупал, с изненада видял, че на края на въдицата се мята една съвсем малка рибка, която, ако не бил на брега на Осъма, щял да каже, че била цаца. Цаци обаче в реката няма, това поне много добре знаел, решил, че е някаква дребна речна риба, която по една случайност досега не е срещал, пхнал я в тенекията от сирене, пълна до средата с вода, и закрачил, ни радостен, ни тъжен, към къщи.

– Откъде я взе тая цаца, бе, комши? – запитал го учудено съседът му по къща отдясно, когато дядо Митко му показал безразлично тенекията с малката рибка, която възнамерявал да изхвърли в мивката в двора, толкова малка била, че нямало да стигне и за първата глътка ракия.

– А, цаца... Някакво речно рибѐ смачкано! Цацата е морска риба, комши, на теб ли да ти обяснявам?

Комшията действително нямал нужда от обяснения, защото бил изпечен моряк и разбирал от риби повече от всеки друг в града и околията. Бил изчел всичко, излязло по темата, а веднъж бил и на двуседмичен риболовен круиз в открито море с няколко гърци и един турчин, чиято била лодката. Думата круиз нямало да се появи в речника на българина още поне половин век, но това не смущавало прогресивния съсед ни най-малко, защото той нарекъл пътешествието просто „морбет“ – така казвал на гурбета, когато се осъществявал по вода, особено ако и престоят се ограничавал с водата. Дядо Митко наричал съседа си *прогресар* именно заради склонността му да си съчинява подобни странни думи и след това да ги подлага на строг етимологичен и морфологичен анализ, който след петата чашка преминавал в чиста модернистична поезия, в която само интонацията на места подсказвала смисъла на казаното. Чак четири-пет десетилетия по-късно творчест-

воту му щяло да бъде оценено подобаващо и пренесено на презокеански *морбет* в бившите памукови плантации, където и до днес е по-известно като рап.

– Чиста цаца си е, комши! – отсякъл категорично съседът след щателно триминутно изследване на малката рибка по всички познати му начини. – Няма спор! Пò цаца от цацата. Ако това не е цаца – аз съм костур! – и наистина, като се позагледал дядо Митко, съседът му действително мязал малко на костур в лицето.

– Не ставай глупав, бе, морски вълк си, що морета си изръшкар, що морбети си... каквото там се правят морбетите! Не може морска риба в реката, туй даже аз го знам.

– Може, как да не може! – заинатил се съседът. – Моруната как хвърля хайвера си в реките, пък е морска риба. Колко ѝ е и на цацата да го прави?

– Туш! – казал дядо Митко и се предал пред силния довод на съседа си.

Съседът обаче не мирясал цяла нощ и още рано сутринта, преди изгрев-слънце, се обадил на градския учен, дето знаел, че поразбира от животински видове и ботаника, да дойде да инспектира чудната риба, преди тоя гламак дядо Митко да я сготви или изхвърли. Ученият се съгласил, след като изредил на един дъх всички познати му дотогава псувни от ловешкия край, плюс няколко подбрани от тетевенския, само да си минел сутрешната физзарядка, казал, и идвал „да я види тая пуста риба, да ѝ се не знае и пущината къорава“. След два часа се довялкъл при дядо Митко, който още спял, събудили го със съседа, разменили си още няколко куплета с псувни (съседът вкарал една дузина неразбираеми новодуми, покрай които само изцъклените очни ябълки и изпъкналите вратни жили подсказали, че става дума за обиди, а не за пожелаване на добро

утро на унгарски) и ученият се захванал да разглежда още живата рибка в тенекята от сирене.

– Удивително! – възкликнал той след подробна обсервация и сумтене. – Няма съмнение – това е цаца! Възхитително, наистина! И казвате, че сте я хванали вчера в Осъма?

– Точно така – потвърдил с нотка на гордост и патриотизъм дядо Митко. – Ей там, на ждрелото.

– Вярно, има и други морски риби, които влизат в сладки води, но това, мисля, е първият случай в историята с цаца! Вие, господин Митко (*Гошков!*, осведомил го дядо Митко) не знаете на какво съкровище сте се натъкнали. Това е началото на нова епоха!

– Е, чак пък... – възразил скромно дядо Митко, но вътрешно сияел от щастие.

– Веднага ще я регистрирам в книгата на рибната фауна в България!

И действително веднага я регистрирал. Нарекъл я *сладководна осъмска цаца*. Накратко – СОЦ.

СОЦ-ът бързо станал хит в града. Хората масово почнали да поръчват СОЦ с всяко питие. Съвсем в реда на нещата било, ако минаваш случайно през центъра на Ловеч, да чуеш от някоя маса някой да се провиква: „Една голяма порция СОЦ, моля! И три бири!“. Или още по-делово, да не се губи време: „Един СОЦ, ако обичате! Много ясно, че и бира, за какъв ме смятате!“.

В началото СОЦ било абривиатура, но на хората им станало твърде трудоемко и затормозяващо всеки път, когато искали да изпият една голяма бира със СОЦ, да си отворят широко устите, за да могат големите букви да излязат безпрепятствено навън, а и тежестта им пречела да стигат достатъчно бързо до ушите на келнерите, затова

започнали да го употребяват като нормална дума, изписана с малки букви, като сом или говно, или конституция. Не след дълго соцът влязъл в речника на българския език, а малко след това и в учебниците по история, биология и философия. Столицата на соцa Ловеч процъфтявала и хората съвсем забравили, че неотдавна в Европа се е разразявала война. Изградили се развъдници на соц – рибарници, в които всяка седмица се излюпвали стотици малки соцчета. Оказало се, че сладководната осъмска цаца била сред най-плодовитите риби на света и се размножавала като отвързана.

Ловешките търговци бързо се усетили и със скоростта на светлината създали цели мрежи от захранки със соц в цялата страна, че и в чужбина. Скоро износът станал толкова яростен, че властите се принудили да затворят границите. Нашенците нямали нищо против – раят си е рай дори и със затворени врати, та за какво им е да бягат от него. А и не могли да си представят по-висша степен на рай, от този, в който соцът е в изобилие и никога не свършва. Само да има достатъчно бира и лимони – и всичко е наред!

Дядо Митко, като откривател на соцa, го издигнали в главен консултант по въпросите на култивиране и растеж, а ученият, който установил със сигурност, че става дума именно за цаца, оглавил Главно Ловешко Управление по Приготвянето на *Чорба Оспрати* (буквално, от старолатински, с модификации, предложени от прогресивния съсед – *супа от цаца*, бел. авт.). Прогресаря съсед, който пръв разпознал цацата в тенекията за сирене на дядо Митко, пратили на почивка в курортното селище Белене, за особени заслуги към прогреса на нацията и добросъ-

седските отношения. Малко по-късно изградили почивна станция и край Ловеч, поради големия интерес към атракционите, предлагани в тази в Белене (площадки за тежък физически труд, от който народът толкова бил отвикнал, след като започнал да си вади хляба само с отглеждане на соц, че започнал да го възприема като лукс и елитно забавление), но прогресивният съсед не пожелал да се върне в родния си град, тъй като в Белене се запознал с любовта на живота си и предпочел да отгледа наследниците си близо до Дунава. Говори се, че и там не загубил остроумието си и продължил да си съчинява странни думи, една от които придобила такава популярност, че станала нарицателно (в добрия смисъл) за всички почивни станции с атракциони в страната – щастието в тях било така концентрирано, чак имало мирис и вкус, че той вдъхновен започнал да нарича станцията в Белене *концлагер*.

* * *

Пържен соц, печен соц, соц със синьо сирене и бадеми, соц алангле, соц на скара с картофки, маринован соц, соц чорба... Въображението на ловчалии, а с тях и на останалата част от народа, нямало почивен ден.

Докато един ден не се случила беда. Появила се някаква странна болест по рибите и въпреки всички предприети предпазни мерки, накрая застигнала и сладководната осъмска цаца. Събрали се експерти от цялата страна, седнали около една голяма кръгла маса, с порция соц – от последните незасегнати рибки, отглеждани в таен правилствен рибарник – пред всеки, и три дни мъдрували как да се избавят от тази природна (а дали била природна?)

напасть. Накрая, след множество пререкания и злостни погледи, стигнали до трудното, но мъдро решение да отворят границите и да поискат помощ отвън, тъй като се било чуло, че прочут немски физик бил намерил лек срещу болестта и вече успешно я прилагал в Източна Германия, Чехия, Унгария и други близки страни.

Родните експерти и така били достатъчно скептични към колегите си рибари, биолози и кулинари от Запада (които освен това се отнасяли с пренебрежение към великото откритие на соца и дори разпространявали мълвата, че този вид риба е вредна за здравето), но това, което чули, ги втрещило до неподозирани висоти на изумлението и ги накарало да завият в ултразвуково кресчендо от смях, едновременно.

Според немския физик лекарството за страшната рибна болест било... *ко̀ла*!

По възможност кока-кола.

Просто вместо с бира, хората трябвало да хапват соца с кола и всичко щяло да се оправи от само себе си в stomашите им. Живителните токсини на колата щели да унищожат зловерните бактерии и като бонус щели да причинят сладостно гъделичкане в stomашната кухня, сякаш пеперуди пърхат волно и гаят stomашните стени с ефирните си крилца, а след това се стрелват нагоре по stomашния тракт към гърлото и изхвърчат от устната кухня по-леки от вятъра. Именно заради тази алегория с пеперудата, която хрумнала някога на някого, който действително бил лапнал пеперуда по невнимание, немският физик нарекъл това явление, което хората усещали в стомаха си след консумация на риба (в нашия случай – соц) с кола, *Ефектът на свободата*. (Години по-късно се разбрало, че човекът, който дал наименованието на явлението, всъщност из-

плюл пеперудата мъртва и смляна от стомашните сокове, което друг немски астролог нарекъл също толкова поетично Ефектът на лапнатата пеперуда, или накратко – *Ефектът на пеперудата*. Двата ефекта били очевадно толкова взаимосвързани, че скоро хората започнали постоянно да ги бъркат, докато те не се слели в едно.)

Хората в България първоначално не хващали много-много вяра, но малко по малко започнали редовно да поръчват към соца си кола. Постепенно толкова свикнали с тази необичайна комбинация, че вече не могли да си представят едното без другото. И не могли да кажат кое им харесва повече – соцът или колата. Започнали дори да се продават бланширан соц с вкус на кола, соц-чипс с вкус на кола и кола „Соц“ с вкус на цаца и копър. Накрая хората вече не хапвали нищо друго, освен соц с кола (или продукти с вкус на соц и кола), затова нямало никаква нужда да помнят имената на соца и на колата – просто вдигали ръка с изпънати толкова пръсти, колкото порции желали, и келнерът идвал направо с поръчката. Соцът изпаднал от речниците, учебниците и книгите и хората му викали, ако стане нужда, просто *рибата* или *онова*.

Днес никой вече не помни какво е соц. Просто няма нужда. Все едно да не можем да дишаме, ако не знаем думата *въздух*.

Вчера четох, че някъде все още имало незаразен соц в изобилие, който нямало нужда да се консумира с кола, за да е вкусен и полезен. Долна пропаганда, ако питате мен!

Айде не на нас тия!